

Jámbor Adrienn PhD-hallgató,
Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Alkotmányjogi Tanszék
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

VIII. évfolyam | Vol. VIII
2014/2. szám | No. 2/2014
Tanulmány | Article
www.diejp.hu

Állatvédelem az állatkísérletek területén?*

Bevezetés

Az állatkísérletek engedélyhez kötött tevékenységek, amelyeket mindig valamilyen cél érdekében végeznek. Mik lehetnek ezek a célok? Pl. betegségek, egyéb rendellenességek megelőzése, gyógyítása, gyógyszerek, élelmiszerek, egyéb termékek fejlesztése, hatékonyságának vizsgálata, tudományos kutatások, oktatási, gyakorlati képzések és még hosszasan lehetne sorolni e célokat. Az állatvédelmi törvényünk kimondja, hogy nem végezhető és nem engedélyezhető állatkísérlet akkor, ha ismert más tudományosan megfelelő és a várt eredményt szolgáló módszer, amely állat használata nélkül megvalósítható, illetve végrehajtható. Ismert és alkalmazott alternatív módszerek a statisztikák, járványügyi kutatások, klinikai kutatások, számítógépes modellezések, a betegek műszeres vizsgálatai és a boncolások. Ezen módszerek eredményei is hitelesek, pontosak és nem utolsó sorban egyetlen állatnak sem okoznak indokolatlan fájdalmat. Léteznek azonban olyan kísérletek, amelyek pusztán kíváncsiságból, egyéni ötlettől vezérelve végeznek kutatók. „Példa erre a NASA egyik kísérlete, amelyben makákó majmokat teszteltek. A kísérlet abból állt, hogy a majmokat választás elé állították: ha az adott egyed elfogadta a felkínált ételt a többi állat áramütést szenvedett. Az eredménytől a kutatók is elszégyellhették volna magukat; néhány kivételtől eltekintve a majmok inkább az éhhalált választották, mintsem társaikat szenvedni lássák.”¹ Mindez kellő bizonyíték arra, hogy az állatok is gondolkozó, érző, szenvedő lények, akiket a jelenlegi helyzetnél sokkal fokozottabb védelem illet meg.

I. Az állatkísérletekre felhasznált állatok védelme az Európai Unióban

Az Európai Unió a kísérleti állatok védelme és a kutatás fejlődésének biztosítása érdekében az állatkísérletek korlátozó, illetve az állatok elhelyezésével és gondozásuk körülményeivel kapcsolatos minimumkövetelményeket határoz meg, ugyanis az állatok kímélete uniós érték, amelyet az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 13. cikke tartalmaz.²

A kísérleti és egyéb tudományos célokra felhasznált állatok védelméről a 86/609/EGK irányelv rendelkezett. Az irányelv elfogadását követő időszakban azonban egyenlőtlenségek keletkeztek a tagállamok között. Míg egyes tagállamok a tudományos célokra felhasznált állatok

* Témavezető: Dr. Paulovics Anita PhD egyetemi tanár.

¹ <http://zoldmagazin.mindenkilapja.hu/html/18052643/render/allatkiserletek> (2014. március 24.)

² Az Unió mezőgazdasági, halászati, közlekedési, belső piaci, kutatási, technológiafejlesztési és úrkutatási politikáinak kialakításánál és végrehajtásánál az Unió és a tagállamok teljes mértékben figyelembe veszik az állatok mint érző lények kíméletére vonatkozó követelményeket, miközben tiszteletben tartják a tagállamok — különösen a vallási szertartásokra, kulturális hagyományokra és regionális örökségre vonatkozó — jogszabályi vagy közigazgatási rendelkezéseit és szokásait.

magas szintű védelmét biztosító nemzeti végrehajtási intézkedéseket fogadtak el, addig más tagállamok mindössze az irányelvben foglalt minimumkövetelmények teljesítését írták elő. Ezen okok miatt az Európai Parlament és az Európai Unió Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében megalkotta a tudományos célokra felhasznált állatok védelméről szóló 2010/63/EU irányelvet, amely jogi aktus 2013. január elsejétől felváltotta a 86/609/EGK irányelvet.

Az irányelv hatálya alá az élő gerinces állatok – beleértve az önállóan táplálkozó lárvaállapotú állatok és a rendes fejlődésük utolsó harmadában lévő emlősmagzatok – mellett a lábasfejúekre terjed ki. A lábasfejúeket azért célszerű az irányelv hatálya alá vonni, mert tudományos bizonyítékok igazolják, hogy ezek a fajok képesek megélni a fájdalmat, a szenvedést, a félelmet, illetve tartós egészségkárosodást szenvedhetnek. Az irányelv hatálya továbbá az emlősállatok magzati állapotú formáira is kiterjed, mivel tudományosan bizonyított, hogy fejlődésük utolsó harmadában jobban ki vannak téve a fájdalom, a szenvedés és a félelem kockázatának, amely kedvezőtlenül befolyásolhatja további fejlődésüket.³ Az irányelv hatálya nem terjed ki:

- a) a nem kísérleti jellegű mezőgazdasági gyakorlatokra,
- b) a nem kísérleti jellegű klinikai állatorvosi gyakorlatokra,
- c) állatgyógyászati készítmény forgalomba hozatalának engedélyezéséhez szükséges állatorvosi klinikai vizsgálatokra,
- d) az elismert állattartási gyakorlatokra,
- e) az elsődlegesen az állatok azonosítására irányuló tevékenységre,
- f) a helyes állatorvosi gyakorlat szerint kivitelezett tűszúrás által okozottal azonos vagy annál magasabb szintű fájdalmat, szenvedést, félelmet vagy maradandó egészségkárosodást valószínűsíthetően nem okozó gyakorlatokra.⁴

Az irányelv 4. cikke rendelkezik a 3R elv⁵ alkalmazásáról:

1. Replacement (helyettesítés elve): amennyiben lehetséges, az eljárások helyett élő állatok felhasználását nem igénylő, tudományosan elfogadott módszer vagy vizsgálati stratégia alkalmazása.
2. Reduction (csökkentés elve): a projektek során felhasznált állatok számának – a projekt eredményességét még nem veszélyeztető – lehető legnagyobb mértékben történő csökkentése.
3. Refinement (tökéletesítés elve): a tenyésztés, elhelyezés és gondozás, valamint az eljárások során alkalmazott módszerek tökéletesítése az állati fájdalom, szenvedés, félelem vagy maradandó egészségkárosodás elkerülése, illetve lehető legkisebb mértékű csökkentése érdekében.

A 3R elvét módszeresen figyelembe kell venni. A módszer kiválasztásakor ezen elveket az alternatív módszerek használatára vonatkozó követelmény hierarchiáján keresztül kell érvényesíteni. Ha az uniós jogi aktusok egy adott állatkísérlet helyettesítésére nem ismernek el alternatív módszert, akkor a felhasznált állatok száma és a felhasználás módja egyéb módszerek alkalmazásával is csökkenthető, illetve tökéletesíthető.⁶

Az irányelv rögzíti, hogy az állatokkal mindenkor érző lényként kell bánni, az eljárásokban való felhasználásukat pedig azokra a területekre kell korlátozni, amelyek végső soron az emberek vagy az állatok egészségét, illetve a környezet védelmét szolgálják. Ezért az állatok tudományos vagy oktatások célokra történő felhasználására csak akkor kerülhet sor, ha állatok bevonását nem igénylő alternatív megoldások nem állnak rendelkezésre. Az Unió hatáskörébe tartozó egyéb

³ 2010/63/EU irányelv a tudományos célokra felhasznált állatok védelméről (8)-(9).

⁴ Uo. 1. cikk (5).

⁵ Gyertyán István: *Az állatkísérletek állatvédelmi szabályozása* (2013.).
<http://www.hungariantoxicologists.hu/Dok/2013/Eloadasok/P1-1.pdf> (2014. március 24.)

⁶ 2010/63/EU irányelv (11).

De iurisprudencia et iure publico

területeken pedig meg kell tiltani az állatok tudományos célú felhasználását.⁷ Az irányelv eljárás alatt az állatok kísérleti vagy egyéb tudományos – ismert vagy ismeretlen kimenetelű – célra vagy oktatási célra történő olyan invazív vagy nem invazív felhasználását érti, amely az állatok számára a helyes állatorvosi gyakorlat szerint kivitelezett tűszúrás által okozottal azonos vagy annál magasabb szintű fájdalmat, szenvedést, félelmet vagy maradandó egészségkárosodást okozhat.⁸ Eljárás kizárólag akkor végezhető, ha azt:

- a) alapkutatás,
- b) a természetes környezet védelme,
- c) a fajok megőrzésére irányuló kutatás,
- d) felsőoktatás vagy szakmai készségek megszerzése, fenntartása vagy fejlesztése céljából folyó képzés,
- e) igazságügyi orvostani vizsgálat elvégzése,
- f) emberek, állatok vagy növények betegségeinek, egészségi rendellenességeinek vagy más kóros elváltozásainak, azok hatásainak elkerülése, megelőzése, felismerése vagy kezelése, emberek, állatok vagy növények élettani állapotának feltárása, értékelése, szabályozása vagy módosítása, vagy az állatok jóléte és a mezőgazdasági célból tartott állatok termelési feltételeinek javítása céljából transzlációs vagy alkalmazott kutatás, vagy
- g) az előző pontban írt bármely célból gyógyszerek, élelmiszerek és takarmányok, valamint egyéb anyagok vagy termékek kifejlesztése vagy gyártása, azok minőségének, hatékonyságának és biztonságosságának ellenőrzése teszi szükségessé.⁹

Az irányelv rögzíti, hogy amennyiben egy adott eljárás eredményessége élő állatok felhasználását nem igénylő olyan módszerrel vagy vizsgálati stratégiával is biztosítható, amelyet az uniós jogszabályok elismernek, nem kerül sor az eljárás alkalmazására. A módszerek kiválasztása során azon eljárásokat kell választani, amelyek minél kevesebb állat felhasználását igénylik, továbbá amely eljárás során a fájdalomra, szenvedésre, félelemre és maradandó egészségkárosodásra legkevésbé érzékeny állatok felhasználása történik, a legkevésbé fájdalmat, szenvedést, félelmet vagy maradandó egészségkárosodást okozza, valamint a legnagyobb valószínűséggel vezet kielégítő eredményre.

Az irányelv kimondja, hogy amennyiben lehetséges, el kell kerülni a halált és az eljárást még ezt megelőzően és kíméletes módon kell befejezni. Ha a halál elkerülhetetlen, akkor az eljárást úgy kell megtervezni, hogy:

- a) annak során a lehető legkevésbé állat pusztuljon el és
- b) az állat a lehető legrövidebb ideig és a lehető legkevésbé szenvedjen, és a lehetséges mértékben biztosítva legyen számára a fájdalommentes halál.¹⁰

Eljárások kizárólag program keretében végezhetőek. A projekt meghatározott célból végrehajtott munkaprogram, amely egy vagy több eljárást foglal magába.

Az egyes eljárásokat az állatokat érő fájdalom, szenvedés, félelem és tartós egészségkárosodás becsült mértéke szerinti súlyossági fok szerint kell osztályozni. Etikai megfontolásból meg kell állapítani a fájdalom, szenvedés és a félelem felső határát, amely felett az állat tudományos eljárásokban már nem használható fel. E célból pedig be kell tiltani azokat az eljárásokat, amelyek várhatóan súlyos, hosszú ideig tartó és nem enyhíthető fájdalommal, szenvedéssel vagy félelemmel járnak. Az irányelv az eljárásokat eseti alapon az alábbi súlyossági fokok szerint sorolja be:

1. Érzéstelenítéses-túlaltatásos besorolásúak az olyan, teljes mértékben általános érzéstelenítésben végzett eljárások, amelyek után az állat nem nyeri vissza az eszméletét.

⁷ Uo. (12).

⁸ 2010/63/EU irányelv 3. cikk 1.

⁹ 2010/63/EU irányelv 5. cikk.

¹⁰ Uo. 13. cikk.

2. Enyhe besorolásúak az állatokon végzett olyan eljárások, amelyek során az állatot valószínűsíthetően rövid ideig tartó enyhe fájdalom vagy szenvedés éri, valamint az olyan eljárások, amelyek során az állat jólléte vagy általános állapota nem romlik számottevően. E kategóriába sorolt eljárás például:
 - a) a daganatok előidézése vagy spontán daganatok, amelyek nem okoznak klinikailag kimutatható káros hatásokat,
 - b) a módosított étrend, amely nem felel meg mindenben az állat táplálékszükségleteinek, és várhatóan enyhe klinikai rendellenességet okoz a vizsgálat időtartama alatt,
 - c) modellek, amelyek rövid ideig tartó enyhe fájdalommal vagy szenvedéssel járó olyan káros ingereknek teszik ki az állatokat, amelyeket az állatok sikeresen el tudnak kerülni.
3. Mérsékelt besorolásúak az állatokon végzett olyan eljárások, amelyek során az állatot valószínűsíthetően rövid ideig tartó mérsékelt fájdalom vagy szenvedés, vagy hosszú ideig tartó enyhe fájdalom vagy szenvedés éri, valamint az olyan eljárások, amelyek során az állat jólléte vagy általános állapota valószínűsíthetően mérsékeltten romlik. E kategóriába sorolt eljárások például:
 - a) az általános érzéstelenítéssel és megfelelő fájdalomcsillapítással végzett sebészi beavatkozások, amelyekhez műtét utáni fájdalom, szenvedés vagy általános állapotromlás kapcsolódik (például: mellkasmegnyitás, koponyafelnyitás, hasfelnyitás, stb.),
 - b) a sugárkezelés vagy kemoterápia halálosnál kisebb adaggal, vagy egyébként halálos adaggal, de az immunrendszer helyreállításával,
 - c) a menekülési vagy elkerülési reakció kiváltása úgy, hogy az állat nem tud elmenekülni vagy nem tudja az ingert elkerülni, és ez várhatóan mérsékelt félelmet okoz.
4. Súlyos besorolásúak az állatokon végzett olyan eljárások, amelyek során az állatot valószínűsíthetően súlyos fájdalom vagy szenvedés, vagy hosszú ideig tartó mérsékelt fájdalom vagy szenvedés éri, valamint az olyan eljárások, amelyek során az állat jólléte vagy általános állapota valószínűsíthetően jelentősen romlik. E kategóriába sorolt eljárások például:
 - a) a kényszerített úszás- vagy mozgásterhelés, amelynek végpontja a teljes kimerülés,
 - b) daganatok előidézése vagy spontán daganatok, amelyek várhatóan progresszív halálos betegséget okoznak, amely hosszán tartó mérsékelt fájdalommal vagy szenvedéssel jár,
 - c) a társas hajlamú fajok például kutyák vagy főemlős állatok hosszú ideig tartó teljes elszigetelése.¹¹

Az irányelv előírja, hogy az eljárásokat általános vagy helyi érzéstelenítéssel kell végezni, illetve fájdalomcsillapítókkal vagy egyéb megfelelő módszerrel a lehető legkisebbre kell csökkenteni a fájdalmat, szenvedést és félelem mértékét. A rendkívüli fájdalmat okozni képes súlyos sérülésekkel járó eljárások pedig kizárólag érzéstelenítéssel végezhetők.¹²

Egy vagy több eljárás során már előzőleg felhasznált állat ismételt felhasználására – olyan esetben, amikor egy másik eljárásban korábban még fel nem használt egyed is felhasználható lenne – kizárólag az alábbi konjunktív feltételek fennállása esetén kerülhet sor:

- a) az előző eljárások tényleges súlyossága enyhe vagy mérsékelt volt,
- b) az állat általános egészségi állapota és jólléte igazoltan helyreállt,
- c) az új eljárás súlyossági besorolása enyhe, mérsékelt vagy érzéstelenítéses-túlaltatásos, és
- d) az ismételt felhasználás összhangban áll az állatorvosi javaslattal, amely figyelembe veszi az állatot teljes életútja során érő hatásokat.

¹¹ 2010/63/EU irányelv VIII. melléklet.

¹² Uo. 14. cikk.

Rendkívüli körülmények esetén a hatáskörrel rendelkező hatóság állatorvosi vizsgálatot követően dönthet úgy, hogy engedélyezi az újbóli felhasználást, amennyiben az állatot csak egyszer használták fel súlyos fájdalommal, félelemmel vagy azzal egyenértékű szenvedéssel járó eljárásban.¹³ Az irányelv hiányossága azonban, hogy arról, hogy ez esetben mi minősül rendkívüli körülménynek, nem szól.

Az irányelv rendelkezik azon esetekről, amikor az állatkísérletet befejezettnek kell tekinteni. Ezen esetek a következők:

- a) ha további vizsgálatra már nincs szükség,
- b) a géntechnológiailag módosított, új fajtavonalak esetében akkor, ha az utódokat már nem vizsgálják tovább, illetve már nem várható, ha őket a tűszúrás által okozottal azonos vagy annál magasabb szintű fájdalom, szenvedés, félelem vagy maradandó egészségkárosodás éri.

Az eljárás befejezésekor az állatorvos vagy más hozzáértő személy dönthet arról, hogy az állatot életben hagyják-e. Ez esetben az állatoknak egészségi állapotuknak megfelelő elhelyezést és gondozást kell biztosítani. Ha azonban az állat, az eljárást követően várhatóan továbbra is mérsékelt vagy súlyos fájdalmat, szenvedést, félelmet vagy maradandó egészségkárosodást él át, akkor le kell ölni.¹⁴

Az eljárások során felhasznált vagy ilyen felhasználásra szánt állatok újbóli kihelyezését vagy az adott fajnak megfelelő élőhelyre vagy állattartási rendszerbe történő visszajuttatás engedélyezhető, ha:

- a) az állat egészségi állapota lehetővé teszi,
- b) az nem veszélyezteti a közegészséget, az állat egészséget vagy a környezetet, és
- c) az állat jóllétének biztosításáról megfelelő intézkedések révén gondoskodtak.¹⁵

Az állatok elhelyezésével és gondozásával kapcsolatban az alábbi kötelezettségek kerültek rögzítésre:

- a) az állat egészségi és jólléti állapotának megfelelő elhelyezésének, ellátásának és gondozásának kötelezettsége,
- b) az állat élettani és etológiai szükségletei kielégítésének minimális mértékű korlátozása,
- c) az állatok tenyésztésének, tartásának és felhasználásának környezeti viszonyai napi rendszerességgel történő ellenőrzésének kötelezettsége,
- d) az esetlegesen feltárt hiányosságok, illetve elkerülhető fájdalom, szenvedés, félelem vagy maradandó egészségkárosodás mielőbbi felszámolásának kötelezettsége, valamint
- e) az állatok szállítására megfelelő feltételek mellett kerüljön sor.¹⁶

Az irányelv állatfajonként határozza meg az elhelyezési és tartási körülményekre vonatkozó előírásokat, azonban terjedelmi korlátok miatt csak a kutyákra vonatkozó rendelkezések kerülnek bemutatásra.

A kutyák számára amennyiben lehetséges külső kifutókat kell biztosítani, és tilos a kutyákat egy alkalommal négy óránál hosszabb ideig egyedül elhelyezni. Maximum húsz kilogramm testtömegű kutya esetében a tartási hely minimális nagysága négy m², minimális alapterület egy vagy két állat számára négy m², minden egyes további állatnál még legalább kettő m², a minimális magasság pedig kettő m². Húsz kilogramm testtömegű kutyák esetén pedig ezek duplája az előírt terület. Ezen előírásokat 2017. január 1-jétől kell alkalmazniuk a tagállamoknak. A fent írt élettérkövetelmények a beagle fajta helyigényét veszik alapul, de óriás termetű kutyafajta (például bernáthegyi, ír farkaskutya) esetén a megadottnál lényegesen nagyobb élettér szükséges. Ha a kísérleti állat nem beagle fajta, akkor helyigényét előzetesen egyeztetni kell az állatorvos személyzettel. A párban vagy csoportosan elhelyezett kutyák élettere meghatározott eljárások

¹³ Uo. 16. cikk.

¹⁴ 2010/63/EU irányelv 17. cikk.

¹⁵ Uo. 19. cikk.

¹⁶ Uo. 33. cikk.

De iurisprudencia et iure publico

ideje alatt a teljes terület felére korlátozható, feltéve, hogy ez az elkülönítés tudományos okból szükséges. Ez esetben a korlátozás időtartama egy alkalommal a négy órát nem haladhatja meg.¹⁷ Minden egyes kutyát, macskát és főemlős állatot a lehető legkevesebb fájdalommal járó módon egyedi azonosító jellel kell ellátni, legkésőbb elválasztásuk időpontjában.¹⁸

Az irányelv előírja, hogy projektet kizárólag a hatáskörrel rendelkező hatóság előzetes engedélyével lehet folytatni, továbbá azt, hogy a projektet az engedélyben foglaltakkal összhangban kell lefolytatni.

Az irányelv kimondja, hogy a tagállamok hozzájárulnak az olyan alternatív megoldások kifejlesztéséhez és validálásához, amelyekből legalább ugyanolyan szintű információk nyerhetők, mint az állatok felhasználásával végzett eljárásokból, de kevesebb, illetve egyetlen állat felhasználását sem igénylik, vagy kevésbé fájdalmas eljárásokat foglalnak magukba, továbbá megtesznek minden általuk megfelelőnek ítélt lépést az alternatív megoldások kifejlesztésére irányuló kutatások ösztönzésére.¹⁹

Nagyon örvendetes, hogy 2013. március 11. napjától hatályba lépett a kozmetikai célú állatkísérletek teljes uniós tilalma, ugyanis a kozmetikai termékek tekintetében állatkísérletekkel összefüggő rendelkezések kerültek bevezetésre, amelyek értelmében tilos:

- a) olyan kozmetikai termékek forgalomba hozatala, amelyeknek végső összetételét állatkísérletek alapján határozták meg,
- b) olyan kozmetikai termékek forgalomba hozatala, amelyek olyan összetevőket vagy összetevő-kombinációkat tartalmaznak, amelyeket állatkísérletek alapján határoztak meg,
- c) a kozmetikai késztermékekkel a Közösségen belül végzett állatkísérletek,
- d) az összetevőkön vagy összetevők kombinációin a Közösségen belül végzett állatkísérletek.²⁰

Az a) b) és d) pontokra vonatkozóan a végrehajtási határidőt 2009. március 11-re korlátozták. Az emberi egészségre gyakorolt, összetettebb hatások tekintetében, az ismételt dózis toxicitással, a reprodukív toxicitással és a toxiko-kineikával kapcsolatosan végzett vizsgálatokra, amelyekre jelenleg nincsenek vizsgált alternatívák, az a) és b) pont végrehajtási idejét pedig 2013. március 11-re korlátozták.²¹

Azonban a rendelet meghatároz kivételeket. Különleges körülmények között, ha valamely létező kozmetikai összetevő biztonságossága tekintetében komoly aggályok merülnek fel, valamely tagállam kérheti a Bizottságtól az eltérés biztosítását. A kérelemnek tartalmazni kell a helyzet értékelését és a szükséges intézkedéseket. Eltérés kizárólag abban az esetben engedélyezhető, ha:

- a) az összetevőt széles körben használják és az hasonló funkció ellátására alkalmas más összetevővel nem helyettesíthető,
- b) az adott emberi egészségügyi probléma bizonyított, és az állatkísérletek szükségességét megindokolták, valamint azt az értékelés alapjául szolgáló részletes kutatási eljárással alátámasztották.²²

II. Az állatkísérletek hazai szabályozása

Az állatkísérletek hazai szabályozásának története az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény (a továbbiakban: Ávtv.) hatályba lépéséig, azaz 1999. január 1-jéig nyúlik vissza, ugyanis az 1990-es évek végéig e terület nem került szabályozásra.

¹⁷ 2010/63/EU irányelv III. melléklet.

¹⁸ 2010/63/EU irányelv 32. cikk.

¹⁹ 2010/63/EU irányelv

²⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 1223/2009/EK rendelete a kozmetikai termékekről 18. cikk (1).

²¹²¹ 1223/2009/EK rendelet 18. cikk (2).

²² Uo.

De iurisprudencia et iure publico

Az állatkísérletekről az Ávtv. keretjelleggel rendelkezik, a részletszabályok pedig 2013. január 1. előtt az állatkísérletek végzéséről szóló 243/1998. (XII. 31.) az állatkísérletekről szóló kormányrendeletben kerültek kidolgozásra. A tudományos célokra felhasznált állatok védelméről szóló 2010/63/EK irányelv hatályba lépése azonban változásokat hozott e terület jogi szabályozása tekintetében, ugyanis a tagállamoknak 2012. november 10-ig kellett elfogadniuk és kihirdetniük azon rendelkezéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy ennek az irányelvnek megfeleljenek. A rendelkezéseket pedig 2013. január 1-jétől kezdődően kell alkalmazni. E kötelezettség teljesítése érdekében szükségessé vált az állatkísérletek hazai szabályozásának átalakítása, és ennek eredményeként került módosításra az Ávtv. állatkísérletekkel kapcsolatos szabályozása, valamint született meg az állatkísérletekről szóló 40/2013. (II. 14.) kormányrendelet (a továbbiakban: kormányrendelet).

A tanulmányban a továbbiakban azon szabályok kerülnek ismertetésre, amelyek az irányelv rendelkezéseinek prezentálása során nem, vagy kevésbé kaptak hangsúlyt.

Az Ávtv. alapfogalmai között rögzíti, hogy a törvény alkalmazásában állatkísérlet: állat kísérleti, oktatási vagy egyéb tudományos célból való felhasználása, amely az állatnak a helyes állatorvosi gyakorlat szerint kivitelezett tűszúrás által okozott egyenértékű vagy annál magasabb szintű fájdalmat, szenvedést, kínt vagy maradandó károsodást okozhat, beleértve bármely olyan tevékenységet, amely állat születését - beleértve a kikelést - eredményezi ilyen körülmények közé, valamint az ilyen állapotot eredményező géntechnológiailag módosított fajtavonalak létrehozását és fenntartását; az állat ilyen felhasználása akkor is kísérletnek minősül, ha a fájdalom, szenvedés, kín vagy maradandó károsodás kiküszöbölése céljából érzéstelenítést, fájdalomcsillapítást vagy egyéb módszert sikeresen alkalmaznak; nem minősül állatkísérletnek a nem kísérleti jellegű, mezőgazdasági vagy állatorvosi tevékenység, illetve az állatok leölésének vagy megjelölésének a természettudományok által elfogadott korszerű, kevésbé fájdalmasnak tartott módszereinek alkalmazása, valamint az állatnak kizárólag a szervei vagy szövetei felhasználása céljából történő leölése. Teljes mértékben egyetértek Zoltán Ödön szavaival: „Ez a fogalommeghatározás nyilvánvalóvá teszi, hogy az állatkísérlet nem más, mint valójában az állatok tömegein végrehajtott törvényesített, tudatos állatkínzás, bármilyen nemes célra utalással kívánják is a humanitás érzésétől áthatott emberek idegeit megnyugtatni, illetőleg a valóság borzalmasságáról a figyelmet elterelni.”²³

Az Ávtv. értelmében a kísérlet alanyai kizárólag gerinces állatok és lábasfejúek lehetnek.

Állatkísérlet kizárólag engedély alapján és nyilvántartásba vett intézményben végezhető²⁴, azonban az élelmiszerlánc-biztonsági és állategészségügyi igazgatóság (a továbbiakban: ÉLBÁI) tudományos, állatjóléti vagy állategészségügyi indokra tekintettel olyan kísérletet is engedélyezhet, amelyet nyilvántartásba vett intézményen kívül végeznek.²⁵ Az Ávtv. értelmében az állatkísérlethez engedély abban az esetben adható, ha annak elvégzését:

- h) alapkutató,
- i) a természetes környezet védelme,
- j) a fajok megőrzésére irányuló kutatás,
- k) felsőoktatás vagy szakmai készségek megszerzése, fenntartása vagy fejlesztése céljából folyó képzés,
- l) igazságügyi orvostani vizsgálat elvégzése,
- m) emberek, állatok vagy növények betegségeinek, egészségi rendellenességeinek vagy más kóros elváltozásainak, azok hatásainak elkerülése, megelőzése, felismerése vagy kezelése, emberek, állatok vagy növények élettani állapotának feltárása, értékelése, szabályozása vagy módosítása, vagy az állatok jóléte és a mezőgazdasági célból tartott állatok termelési feltételeinek javítása céljából transzlációs vagy alkalmazott kutatás, vagy

²³ Zoltán Ödön: *Az állatvédelem jogi rendje*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000. 140. o.

²⁴ Uo.

²⁵ Zoltán: *Az állatvédelmi törvény után*. 217. o. In: Magyar Jog, 1999/4. szám, 215-222. o.

De iurisprudencia et iure publico

- n) az előző pontban írt bármely célból gyógyszerek, élelmiszerek és takarmányok, valamint egyéb anyagok vagy termékek kifejlesztése vagy gyártása, azok minőségének, hatékonyságának és biztonságosságának ellenőrzése teszi szükségessé.²⁶

A törvény meghatározza azon célokat is, amelyek tervezett előállítására nem adható engedély. E célok a következők:

- a) szépitőszer, dohány- és egyéb élvezeti cikk előállítása,
- b) fegyver, annak alkatrésze, továbbá
- c) lőszer előállítása.²⁷

Az Ávtv. – az irányelvvvel összhangban – rögzíti, hogy amennyiben lehetséges, az állatkísérlet helyett alternatív módszereket kell alkalmazni,²⁸ továbbá rendelkezik a 3R elvről is. A törvény és a kormányrendelet az alábbi állatok kísérletekben való felhasználását engedi:

- a) A nem emberszabású főemlős állatok, amelyek egyedeinek kísérletben való felhasználása kizárólag akkor engedélyezhető, ha:
 - aa) a kísérlet alapkutatói célt szolgál és a felhasznált állat fogságban tenyésztett állat utóda,
 - ab) a kísérlet emberek, állatok vagy növények betegségeinek, egészségi rendellenességeinek vagy más kóros elváltozásainak, azok hatásainak elkerülésére, megelőzésére, felismerésére vagy kezelésére szolgál, vagy gyógyszerek, élelmiszerek és takarmányok, valamint egyéb anyagok vagy termékek kifejlesztésére vagy gyártására, azok minőségének, hatékonyságának és biztonságosságának ellenőrzésére szolgál és a kísérletre károsító vagy potenciálisan életveszélyes emberi klinikai állapotok elkerülése, megelőzése, diagnózisa vagy kezelése érdekében kerül sor, továbbá a felhasznált állat fogságban tenyésztett állat utóda,
 - ac) a kísérlet a fajok megőrzésére irányuló kutatói célt szolgál,
 - ad) tudományos indokok alapján a kísérlet a főemlősökön kívül más állatfaj felhasználásával nem vezetne eredményre és
 - ae) az állatot korábban nem tartották állatkertben.
- b) Természetvédelmi oltalom alatt álló vagy nemzetközi természetvédelmi egyezmény hatálya alá tartozó állatfajok, melyek egyedein kísérlet végzése akkor engedélyezhető, ha:
 - ba) a kísérlet elvégzését a fajok megőrzésére irányuló kutatói cél teszi szükségessé, vagy
 - bb) a kísérletre károsító vagy potenciálisan életveszélyes emberi klinikai állapotok elkerülése, megelőzése, diagnózisa vagy kezelése érdekében kerül sor, és a felhasznált állat fogságban tenyésztett állat utóda, valamint tudományos indokok alapján a kísérlet természetvédelmi oltalom alatt nem álló vagy nemzetközi természetvédelmi egyezmény hatálya alá nem tartozó állatfaj felhasználásával nem vezetne eredményre. Természetvédelmi oltalom alatt álló faj egyedei esetében az engedély kizárólag a természetvédelmi hatóság tartásra és hasznosításra vonatkozó engedélyének megléte esetén adható.
- c) Házasított állatfaj kóbor egyedét főszabály szerint kísérlet céljára felhasználni nem szabad. Azonban az ÉLBÁI a kísérlet engedélyezése során erre irányuló kérelem alapján mentességet adhat, amennyiben:
 - ca) alapvető szükség van ezen állat egészségére és jólétére vonatkozó tanulmányokra, vagy jelentős veszély áll fenn a környezetre, vagy az emberi vagy állati egészségre vonatkozóan, és
 - cb) tudományos indokok alapján a kísérlet kizárólag gazdátlan vagy elvadult állat felhasználásával vezethet eredményre.

²⁶ Czerny Róbert: *Jog és erkölcs az állatok védelmében*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006. 142. o.

²⁷ Paulovics Anita: *Az állatvédelem jogi szabályozása 1989-2005*. 890. o. In: A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990-2005 jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás II. kötet. Gondolat – ELTE ÁJK, Budapest, 2007. 881-893. o.

²⁸ Paulovics: *Állatvédelem az EU jogharmonizáció tükrében*. Virtuóz Kiadó, Budapest, 2002. 69. o.

De iurisprudencia et iure publico

- d) A jogszabály lehetővé teszi, hogy kísérlet céljából ismert tartóval rendelkező kedvtelésből tartott állatok is felhasználhatók, azonban ez esetben három korlátot állít a jogalkotó: egyrészt ezt tudományos ok teheti szükségessé, másrészt ezen állatok kizárólag enyhe besorolású kísérletben használhatóak fel, harmadrészt pedig a felhasználáshoz a tartó előzetesen írásban tett tájékozott beleegyező nyilatkozata szükséges.
- e) Főszabály szerint vadon befogott állatot kísérlet céljából felhasználni nem szabad. Azonban az ÉLBÁI a kísérlet engedélyezése során kérelemre mentességet biztosíthat, ha tudományos indokok alapján az adott kísérlet kísérletben való felhasználás céljából tenyésztett állatokon vagy folyamatos állat-egészségügyi ellenőrzés alatt álló tenyészetből, telepről származó állatokon végezve nem vezetne eredményre. A vadon élő állat befogását hozzáértő személynek kell végeznie. A befogást olyan módszerekkel lehet végezni, amelyek az állatnak nem okoznak elkerülhető fájdalmat, szenvedést, kint vagy maradandó egészségkárosodást. A sérülten vagy rossz egészségi állapotban talált állatot állatorvosnak vagy más, megfelelő szakértelemmel rendelkező személynek meg kell vizsgálnia és intézkedéseket kell tenni az állat szenvedésének minimalizálása érdekében.

A szabályozás tiltja, hogy kísérlet céljából az emberszabású majmok felhasználását, továbbá kísérlet céljára csak az állatvédelmi hatóság által engedélyezett állatot szabad felhasználni.

A jogalkotó részletesen meghatározta az állatok tartására vonatkozó körülményeket, amelyek közül – terjedelmi korlátok miatt – csak a leglényegesebbeket emelem ki.

Az állatnak az egészségi és jólléti állapotának megfelelő elhelyezést, élőhelyet, táplálékot, vizet és gondoskodást kell biztosítani, szükségleteinek kielégítését pedig csak minimális mértékben lehet korlátozni. Az állatokat legalább napi rendszerességgel meg kell vizsgálnia hozzáértő személynek, aki köteles a beteg vagy sérült állatokat azonosítani és megfelelő intézkedéseket tenni. Az állatokat társasan, egymással összeférő egyedek állandó csoportjaiban kell elhelyezni, kivéve a természetben is magányosan élő állatok egyedeket. Ha az ÉLBÁI engedélyt ad az állatok elkülönített elhelyezésére, akkor annak tartamát a szükséges legrövidebb időre kell korlátozni és az egyedeket látó-, halló-, szagló-, és tapintási távolságon belül kell elhelyezni. Minden állatnak megfelelő nagyságú és kellően ingergazdag életteret kell biztosítani. Az ingergazdag környezet kialakításához megfelelő technikák alkalmazását írja elő a kormányrendelet, azért, hogy az állat többféle tevékenységet is végezhesen és a fajára jellemző testmozgással, gyűjtögetéssel növelje alkalmazkodóképességét. Nagyon fontos előírás, hogy az állatok tartására szolgáló hely nem készülhet olyan anyagból, amely káros az állat egészségére, valamint azt úgy kell kialakítani, hogy az állatnak ne okozhasson sérülést. Minden állat számára szilárd és kényelmes pihenőhelyet kell biztosítani, minden alvóhelyet tisztán és szárazon kell tartani. A táplálkozáshoz minden állatnak elegendő helyet kell biztosítani, hogy versengés nélkül hozzá tudjanak férni a táplálékhoz. Az étrendnek és az etetés módjának, valamint a táplálék formájának meg kell felelnie az állat táplálkozási és etológiai igényeinek és az állatokat folyamatosan el kell látni szennyeződésmentes ivóvízzel. A kormányrendelet engedi automatikus itatórendszer használatát is, azonban előírja, hogy annak működését rendszeres időközönként ellenőrizni kell a balesetek elkerülése végett, valamint azt karban kell tartani és át kell öblíteni.

A vadon befogott állatok esetében a befogás helyszínén az érintett állatfaj sajátosságainak megfelelően kialakított szállítókonténert és szállítóeszközt kell biztosítani arra az esetre, ha az állatot vizsgálat vagy kezelés céljából el kellene szállítani. Ezen állatok akklimatizálására, elkülönítésére, elhelyezésére, tenyésztésére és gondozására külön figyelmet kell fordítani és megfelelő intézkedéseket kell tenni, továbbá adott esetben gondoskodni kell a kísérletek végeztével történő szabadon engedésükről.

A hazai szabályozás az irányelvvel összhangban rögzíti, hogy a kísérlet befejezésekor állatorvos vagy más, megfelelő szakértelemmel rendelkező személy dönt arról, hogy életben

De iurisprudencia et iure publico

hagyják-e az állatot. Az életben hagyott állatnak egészségi állapotának megfelelő gondozást és elhelyezést kell biztosítani. A kormányrendelet rendelkezik az állat leölésének esetéről és módjáról. Az állatot akkor kell leölni, ha a kísérletet követően várhatóan továbbra is mérsékelt vagy súlyos fájdalmat, szenvedést, kínt vagy maradandó egészségkárosodást él át. Az állat leölésének módszerei a következők és az alábbi állatokon alkalmazhatóak:

- a) Altatószer túladagolása: halaknál, kételtűeknél, hüllőknél, madaraknál, rágcsálóknál, nyulaknál, kutyáknál, macskáknál, vadászgörényeknél és rókáknál, nagytestű emlősöknél és főemlős állatoknál alkalmazható módszer. Ezt a módszert amennyiben szükséges, előzetes nyugtatással együtt kell alkalmazni.
- b) Rögzített ütőszegezes kábítópisztoly: ez a módszer csak nagyméretű hüllőknél, nyulaknál, nagytestű emlősöknél alkalmazható.
- c) Szén-dioxid: madaraknál és rágcsálóknál teszi lehetővé e módszer alkalmazását a kormányrendelet. Rágcsálók esetében csak fokozatos feltöltéssel végezhető, illetve nem alkalmazható magzati állapotú vagy újszülött rágcsálóknál.
- d) Nyaki diszlokáció: 1 kg alatti madaraknál, rágcsálóknál és nyulaknál alkalmazható. Nyugtatót kell alkalmazni 250 g feletti madaraknál, 150 g feletti rágcsálóknál és 150 g feletti nyulaknál.
- e) Taglózás (a fejre mért hirtelen ütés): halaknál, kételtűeknél, hüllőknél, 5 kg alatti madaraknál, 1 kg alatti rágcsálóknál, 5 kg alatti nyulaknál, újszülött kutyák, macskák, vadászgörények és rókáknál alkalmazható módszer.
- f) Lefejezés: kizárólag 250 g alatti madaraknál, valamint hüllőknél alkalmazható módszer, de hüllőknél csak abban az esetben alkalmazható, ha más módszerre nincs lehetőség.
- g) Elektromos kábítás: ez a módszer halaknál, kételtűeknél, madaraknál, nyulaknál, kutyáknál, macskáknál, vadászgörényeknél és rókáknál, valamint nagytestű emlősöknél alkalmazható.
- h) Inert gázok: madaraknál, rágcsálóknál a nagytestű emlősök közül csak a sertéseknél alkalmazható módszer.
- i) Lelövés golyóval, megfelelő pisztoly vagy puska és lőszer alkalmazásával: hüllők és nagytestű emlősök esetében alkalmazható módszer, amelyet csak lövészetben járatok személy, terepen végezhet. Kutyák, macskák, vadászgörények és rókák esetében is alkalmazható e módszer, de csak terepen, lövészetben járatos személy által végezhető abban az esetben, ha más módszerre nincs lehetőség.

A felsoroltaktól eltérő módszer is alkalmazható: egyrészt eszméletlen állapotú állaton, amennyiben az állat a halál beálltaig már nem nyeri vissza eszméletét, másrészt pedig a mezőgazdasági kutatásban használt állaton, amennyiben a kutatás célja miatt fontos, hogy az állatot a kereskedelmi gazdaságok állattartási körülményeihez hasonló körülmények között tartsák. Az állat leölésének a következő módszerek egyikével kell zárulnia:

- j) kivéreztetés,
- k) a nyak diszlokációja,
- l) az agy összeroncsolása,
- m) a keringés végleges leállításának megállapítása,
- n) a hullamerevség beálltának megállapítása.

Bármely módszer alkalmazása során figyelembe kell venni azon előírást, hogy az állatot úgy kell leölni, hogy az az állat számára a lehető legkevesebb fájdalommal, szenvedéssel és kinnal járjon, továbbá törekedni kell arra, hogy az a többi állattól elkülönített módon, az állat kimúlására utaló vizuális, szag- és hangingerek kizárásával történjen.

III. Alternatív megoldások

Az új gyógyszereket, növényvédő szereket és kozmetikumokat világszerte rendszeresen tesztelték, illetve tesztelik élő állatokon. Az egyes tesztípusok nagy nyilvánosságra kerülése képes más, alternatív megoldásokat kereső mozgalmak elindítására. Erre kiváló példa az LD₅₀ és a Draize állatkísérleti tesztek. Az LD₅₀ teszt nem más, mint az állatok kényszerítése valamilyen szerrel, egészen addig, amíg az állatok fele el nem pusztul. A Draize teszt során pedig potenciálisan mérgező anyagokat csepegtetnek nyulak szemébe, addig amíg kifejezett károsodás nem következik be. Ezen állatkísérleti tesztek sok bírálatot kaptak és ezek hatására indultak el alternatív megoldásokat kereső mozgalmak. A standard toxicitási tesztek helyett alkalmazzák például a limit tesztet, amely során néhány rágszáló egyszeri dózist kap a teszt alá vont anyagból annak kiderítése érdekében, hogy egyáltalán bekövetkezik-e halál, valamint alkalmazzák a Corrositex tesztet is, amely során mesterséges bőrt használnak. Diagnosztikai eljárások vagy élettani vizsgálatok esetén esetenként sor kerülhet embereken történő vizsgálatokra is előzetes állatkísérleti tesztelés nélkül. További alternatív megoldás az állati és emberi szövet- és sejtkultúrák felhasználása. Emberi tumorsejteket tenyészteni lehet in vitro körülmények között, amelyek az állatok helyettesítésére szolgálnak. A biológiai és kémiai rendszerek utánzásában nagyon gyakran kerülnek alkalmazásra a számítógépes modellek is. A képkötő eljárások területén is lehetséges az élő emberi agy és test vizsgálata emberen vagy állaton úgy, hogy nincs szükség a test belsejében végzett kísérleti módszerekre.²⁹ Általam is támogatott nézőpont, hogy amennyiben csak lehetséges alternatív módszerekkel kell felváltani az élő állatokon végzett kísérleteket.

Záró gondolatok

Az állatok felhasználásával folytatott kutatásoknak több típusuk van, melyek a következők:

- a) Az állatkutatás, amely alatt az eredeti tudományos ismeretanyag megszerzésére vonatkozó kísérleteket értjük. Ezen belül két altípust különböztetünk meg:
 - aa) a biológiai folyamatokról, a biológiai működésről új ismeretanyag megszerzésére irányuló kutatást (alapkutatás),
 - ab) az emberek és az állatok egészségének, a környezet állapotának javítását célzó új orvosi, állatorvosi és biológiai ismeretek megszerzését (alkalmazott kutatás).
- b) Tesztelés: vegyszerek és más anyagok biztonságos elhasználását végző kutatások.
- c) Oktatási célok: például boncolás, vagy állatorvosi gyakorlat megszerzése céljából végzett állatfelhasználás.³⁰

Azonban e területeken is léteznek már más, alternatív megoldások, amelyek a társadalom hatására egyre inkább előtérbe kerülnek és válnak kívánatossá.

Tanulmányom Zoltán Ödön szavaival kívánom zárni: az állatok „...az ember élőlénytársai, s az ember nem élhet vissza a magasabbrendű élőlény-mivoltával.”³¹

²⁹ David DeGrazia: *Az állatok jogai*. Magyar Világ Kiadó, 2004. 134-137. o.

³⁰ Uo. 120-121. o.

³¹ Zoltán Ödön: *Az állatvédelmi törvény elé*. 408. o. In: Magyar Jog, 1997/7. szám 407-415. o.

Felhasznált irodalom

Czerny Róbert: *Jog és erkölcs az állatok védelmében*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006.

David DeGrazia: *Az állatok jogai*. Magyar Világ Kiadó, 2004.

Gyertyán István: *Az állatkísérletek állatvédelmi szabályozása (2013.)*.
<http://www.hungariantoxicologists.hu/Dok/2013/Eloadasok/P1-1.pdf>

Paulovics Anita: *Állatvédelem az EU jogharmonizáció tükrében*. Virtuóz Kiadó, 2002.

Paulovics Anita: *Az állatvédelem jogi szabályozása 1989-2005*. In: A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990-2005 jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás II. kötet. Gondolat – ELTE ÁJK, Budapest, 2007.

Zoltán Ödön: *Az állatvédelmi törvény elé*. In: Magyar Jog, 1997/7. szám.

Zoltán Ödön: *Az állatvédelmi törvény után*. In: Magyar Jog, 1999/4. szám.

Zoltán Ödön: *Az állatvédelem jogi rendje*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000.

Felhasznált jogszabályok

Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés.

2010/63/EU irányelv a tudományos célokra felhasznált állatok védelméről.

Az Európai Parlament és a Tanács 1223/2009/EK rendelete a kozmetikai termékekről.

1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről.

40/2013. (II. 14.) kormányrendelet az állatkísérletekről.